У наш час 16-річний Вадим Хомич із Житомира придумав прилад, який блокує автомобіль із п'яним водієм.

12-річна китаянка Ву Сяоне, яка дуже любила географію, винайшла годинник, що показує одночасно час в 100 країнах світу.

Зважаючи на те, що об'єктів права інтелектуальної власності багато, але, на перший погляд, суб'єктом набуття таких прав дитина може бути щодо винаходів, музичних та літературних творів, комп'ютерних програм, прав виконавців. Основне питання в цій тематиці полягає в тому, чи відіграє суттєву роль вік фізичної особи. Отже, законодавець не ставить вікових вимог.

У статті ми навмисне не робимо огляду та не аналізуємо діяльність дітей у таких сферах, як виконання музичних творів, вокал, написання текстів, віршів, прози та безліч іншого. Не згадуємо про сучасні напрями діяльності дітей: комп'ютерні ігри, блогінг, програмування тощо. Залишаємо місце читачам для фантазії та віримо, що кожен згадає таких відомих дітей.

Висновки. Під сферою інтелектуальної власності розуміється середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними.

Особливість правової складової частини питання набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності для дитини полягає в тому, що неповнолітній особі необхідна допомога батьків або інших дорослих людей. Адже винайти, створити, зобразити дитина може, а набутти правову охорону, здійснити та захистити це право практично не видається можливістю. І перша перешкода в цьому – сплата відповідних зборів та державного мита.

У світлі того, що Україна, визначаючи свій вектор подальшого економічного розвитку в сучасному геоекономічному просторі у жорстких умовах ринкової економіки, наголосила на інноваційному шляху, який для нашої країни, з огляду на її потенціал, є не тільки реальним, але й фактично єдиним у сучасних умовах переходу розвинених країн світу від економіки індустріального типу до постіндустріальної економіки, це дослідження набуває більшої актуальності. Забезпечення конкурентоздатності економіки та досягнення успіху Україною на інноваційному шляху її розвитку вже неможливе без ґрунтового осмислення сучасного стану такого впливового чинника економіки, як інтелектуальна власність. На нашу думку, ця сфера і надалі буде привертати до себе увагу людей різного віку.

Держава має опікуватися також питанням створення необхідних умов задля збереження й зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також пошуку шляхів його якісного розвитку. Створення таких механізмів, розроблення стратегій та відповідних норм права може бути наступним або окремим дослідженням.

УДК 347.73:336.74:004

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.25>

ШУЛЬГІН А.А.

МІСЦЕ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ СЕРЕД ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Статтю присвячено дослідженню електронних грошей як об'єкта цивільних прав. Досліджуються питання правової природи електронних грошей та визначення їх як об'єкта цивільних прав та класифікація ознак. Визначено, що електронні гроші є ідеальною річчю – нематеріальним майновим благом, яка виражена в електронній формі та на яку поширюється правовий режим речі як виду об'єктів

© ШУЛЬГІН А.А. – аспірант відділу методології приватноправових досліджень (Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України)

цивільних прав. Встановлено класифікаційні ознаки електронних грошей як об'єкта цивільних прав: є рухомою, подільною, споживною річчю, яка визначена родовими ознаками. Здійснене порівняння електронних грошей із традиційними грошима, зокрема визначено, що електронні гроші є новою формою вираження традиційних грошей. Особливість такої форми полягає у фізичних властивостях електронних грошей, зокрема електронні гроші перебувають у цифровій формі, що закріплені на матеріальному носії (сервер, електронна картка). Встановлено, що на теоретичному рівні електронні гроші розглядаються як «титульний знак», або як традиційні гроші в електронній формі, зокрема досліджено, що на території України відсутні оператори електронних грошових коштів, які здійснюють обіг електронних грошей як «титульних знаків». Досліджено судову практику щодо визначення електронних грошей як титульних знаків та як традиційних грошей в електронній формі. Здійснено поділ електронних грошей на фіатні та нефіатні та встановлено, що в Україні здійснюється емісія виключно фіатних електронних грошей, які підлягають рівноцінному обміну на традиційні гроші в банках України. Визначено, що електронні гроші є гнучким та універсальним засобом платежу, оскільки можуть бути переведені з матеріальної форми в електронну та навпаки. Виокремлено істотні ознаки електронних грошей: змога електронних грошей бути переважним фінансовим продуктом, безвідсотковим зобов'язанням; розмір емісії є рівноцінним під час обміну традиційних коштів на електронні; остаточність розрахунків; анонімність; фіксується на матеріальному носії.

Ключові слова: електронні гроші, гроші, грошовий обіг, теорія грошей, речі, об'єкти цивільних прав, майнові права.

This article is devoted to the explore of the digital currency, as is object of the civil law. The legal nature of digital currency and its definition as an object of civil rights are explored; digital currency is compared with other objects of the civil law. It is determined that digital currency is an ideal thing – intangible property good, which are expressed in electronic form and are subject to the legal regime of things as a type of civil rights. The legal characteristic of digital currency as an object of civil rights has been established: it is a movable, divisible, consumable good. Comparison of digital currency with traditional money is made, in particular it is determined that digital currency is a new form of expression of traditional money. The peculiarity of this form lies in the physical properties of digital currency, in particular digital currency is demanded in digital form, which is fixed on a tangible medium (server, electronic card). It is established that at the theoretical level digital currency is considered as the “Title sign” or as traditional money in digital form, in particular, it is investigated that there are no operators of electronic money on the territory of Ukraine, which make circulation of electronic money as “Title signs”. The jurisprudence on the definition of digital currency as title characters and as traditional electronic money is explored. The digital currency is divided into fiat and non-fiat and it is established that in Ukraine only fiat digital currency is issued, which is subject to equivalent exchange for traditional money in banks of Ukraine. It is determined that digital currency is a flexible and universal means of payment because they can be converted from material to electronic and vice versa. The essential features of digital currency are highlighted, among which the ability of digital currency to be a preferred financial product, with no obligation; the size of the issue is equivalent when exchanging traditional funds for electronic; finality of calculations; anonymity; is fixed on the material carrier.

Key words: digital currency, money, money circulation, money theory, goods, civil rights, property rights.

Вступ. Електронні гроші є порівняно новим економічним та правовим явищем. Розвиток нових технологій дедалі більше призводить до переведення в електронну форму вже знайомих нам об'єктів матеріального світу, зокрема інформації, що знаходиться на паперовому носії. Наприклад, це стосується офіційних та неофіційних листів, звітності, дозвільних документів. Гроші не стали виключенням із цього переліку. У зв'язку із тим, що гроші як міра вартості товару, робіт/послуг знайшли своє втілення в новій, електронній формі, яка має низку переваг та недоліків,

дослідження електронних грошей як об'єкта цивільних прав та визначення їх правової характеристики є актуальним та складним теоретичним питанням.

Аналіз публікацій свідчить про відсутність наявності досліджень із визначення електронних грошей як окремого об'єкта цивільних прав. Дослідженням у галузі правового регулювання електронних грошей займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Берентсен, М. Бернкопф, А. Вільфер, М. Вудфорд, А. Грінспен, Н.В. Гришук, А. Генкін, Ч. Гудхард, А.С. Довгерт, М. Кінг, А.С. Кисіль, С. Кляйн, Б. Коен, Г. Селджін, Р.А. Майданник, А. Шамраєв, Б. Шміт, Л. Уайт, Б. Фрідмен, С.І. Шимон та інші.

Постановка завдання. Метою статті є визначення електронних грошей об'єктом цивільних прав та встановлення їхніх класифікаційних ознак.

Результати дослідження. Електронні гроші є абсолютно новим способом здійснення розрахунків між суб'єктами приватного права, правовий режим яких здійснюється не тільки Цивільним кодексом України, а й іншими спеціальними законодавством України (Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»; Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481 (зі змінами)). Здійснивши аналіз вітчизняної та зарубіжної досліджень у галузі електронних грошей, ми дійшли висновку, що питання визначення електронних грошей як об'єкта цивільних прав раніше вченими не досліджувалось. Так, різні вчені з цього питання, зокрема І.Я. Верес, визначають із-поміж інших ознак електронних грошей зможу останніх бути об'єктом цивільних прав [1, с. 15]. Однак подальше дослідження цього напрямку дослідниками не здійснюється.

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Поняття грошей визначено в окремій ст. 192, за якою гроші є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, у зв'язку із чим першочергово варто визначити, чи слід зараховувати електронні гроші до об'єктів цивільних прав і чи є вони річчю.

На теоретичному та практичному рівнях електронні гроші розглядалися або як титульні знаки, або як традиційні гроші в електронній формі.

Розглядати феномен електронних грошей як титульний знак доцільно на прикладі окремого випадку на території України, з їх емісією Товариством з обмеженою відповідальністю «Українське гарантійне агентство», яке більш відоме як Webmoney. Відповідно до термінології, прийнятої в країнах ЄС, ця компанія є емітентом електронних грошей, номінованих в українських гривнях, а відповідно до термінології, прийнятої в системі WebMoney Transfer, – Гарантом титульних знаків WMU. Ця компанія використовує правову модель, відповідно до якої емісія титульних знаків WMU здійснюється за Цивільним кодексом України. Титульні знаки – це майнові активи користувача. Такими активами виступають грошові кошти, які зберігаються на рахунках ТОВ «Українське гарантійне агентство» в банку [2, с. 11].

Про визначення Webmoney як титульних знаків, що посвідчують право вимоги користувачів, згадується й у судовій практиці.

Наприклад, судовим рішенням № 405/8727/14-ц від 31.10.2014 р. (що набрало законної сили) встановлено, що емісії «титульних знаків WMU» не відбувається, а всі операції відбуваються з об'єктом цивільних прав – майновим правом грошової вимоги до боржника щодо повернення депозиту, яке підтверджується відповідними документами [3]. З огляду на відсутність такого об'єкта цивільних прав, як «титульні знаки WMU», а також неможливість здійснення самостійних операцій із ними, «титульні знаки WMU», за допомогою яких здійснюється облік прав вимоги, не можуть розглядатися окремо від прав вимоги, вони є лише умовною одиницею обліку кількості прав вимоги. Таким чином, з урахуванням наведеного суд доходить висновку, що «титульні знаки WMU», якими вимірюються та обліковуються права вимоги до боржника (дебітора), не можуть вважатися електронними грошима, оскільки вони не є одиницями вартості, які зберігаються на електронному пристрої, та не є грошовим зобов'язанням ТОВ «Агентство гарантій», який у разі вчинення правочинів із відступлення прав вимог не створює для себе додаткових зобов'язань, у зв'язку з чим не може вважатися емітентом електронних грошей, оскільки не здійснює випуск електронних грошей та не бере зобов'язання з їх погашення. Обов'язок виконати основне зобов'язання, а саме повернути депозит, весь час покладений на боржника. Діяльність із використання сторонами договору «титульних знаків WMU» для обліку прав вимог не порушує законодавство України, не підлягає ліцензуванню та не потребує додаткового узгодження з органами державної влади.

Розглядаючи це питання, доцільно згадати також позицію Господарського суду Київської області у рішенні по справі № 911/1355/13 від 24.04.2013 р., який, керуючись положенням договору відступлення права вимоги, укладеного між позивачем та ТОВ «Агентство гарантій» (WebMoney), зазначає, що з огляду на відсутність такого об'єкта цивільних прав, як «титульні знаки», а також неможливість здійснення самостійних операцій із «титульними знаками», «титульні знаки», за допомогою яких здійснюється облік прав вимоги, не можуть розглядатися відокремлено від прав вимоги, вони є лише умовною одиницею обліку кількості прав вимоги. Таким чином, «титульні знаки», якими вимірюються та обліковуються права вимоги до боржника ПАТ «УПБ», не є електронними грошима, оскільки вони не є одиницями вартості, які зберігаються на електронному пристрої, та не є грошовим зобов'язанням відповідача [4].

Однак зазначена позиція змінилася після примусового внесення системи «WebMoney.UA» до Реєстру платіжних систем НБУ [5], після чого всі електронні гроші на території України визначаються як засіб платежу, який виражений в електронній формі та на який поширюється правовий режим грошей.

Ця позиція вдало висвітлена в рішенні Ленінського районного суду м. Миколаєва у справі 489/7730/15-ц від 03.11.2016 р., в якому визначено, що згідно з відомостями про зареєстровані платіжні системи, розміщеними на сайті НБУ, внутрішньодержавна система розрахунків «WebMoney.UA» має дозволу на здійснення своєї діяльності від 20 січня 2015 р., 21 травня 2015 р., 16 червня 2016 р. За описом цієї системи, розміщеним на її офіційному вебсайті, кожен користувач має особистий рахунок, так званий WMID, в якому може бути відкрито кілька гаманців, зокрема, WMU – номінація у гривнях, WMZ – номінація в доларах США [6].

Таким чином, нині на території України відсутні електронні гроші, які визначаються як «титульний знак», тому подальше дослідження цього об'єкта доцільно проводити в контексті традиційних грошей, що мають іншу форму свого вираження, у зв'язку із чим відсутня необхідність здійснювати подальше дослідження кола питань щодо передачі права власності на облікові записи (гаманці), які містять електронні гроші, можливість їх успадкувати, здійснювати обмін, передавати у заставу тощо.

Звідси випливає ще один висновок, що електронні гроші є річчю, оскільки є предметом матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, хоча і виражений в іншій формі. Яскравим прикладом класичного оператора електронних грошових коштів в Україні є компанія «Глобал Мані». Так, у рішенні Апеляційного суду Київської області у справі 357/17222/14-ц від 10.03.2015 р. встановлено, що ТОВ «ГлобалМані» як платіжна організація та оператор системи електронних грошей є особою, якій належить виключне право на ініціювання випуску електронних грошей. Таким чином, ТОВ «ГлобалМані» відповідно до Правил роботи платіжної системи «ГлобалМані» одночасно виконує функцію Платіжної організації, Генерального агента (виступає одночасно Агентом з розповсюдження, Агентом з поповнення, Агентом з розрахунків, Агентом з обміну) та оператора системи електронних грошей «ГлобалМані» і здійснює діяльність, пов'язану з переказом коштів, у тому числі з використанням електронних грошей. Це підтверджується Правилами роботи Міжнародної Платіжної Системи «ГлобалМані», зареєстрованими Нацбанком України [7].

Важливим є розуміння економічного поділу електронних грошей на фіатні та нефіатні за критерієм собівартості [8, с. 87; 9, с. 11]. Необхідність такого поділу дає змогу більш точно описати правову характеристику електронних грошей як об'єкта цивільних прав.

Оскільки електронні нефіатні гроші являють собою електронні одиниці вартості недержавних платіжних систем, їх випуск, обіг та погашення (коли вони обмінюються на фіатні) відбуваються за правилами недержавних платіжних систем. У країнах рівень регулювання і контролю державними органами за такими платіжними системами сильно відрізняється. Недержавні платіжні системи часто прив'язують свої електронні нефіатні гроші до курсів світових валют, але при цьому держава ніяк не забезпечує реальної цінності та надійності таких вартісних одиниць. Електронні нефіатні гроші є різновидом кредитних грошей. Одна з найбільш поширених помилок, що зустрічається, – це зарахування до електронних грошей сучасних засобів доступу до банківського рахунку, а саме пластикових банківських карток, а також інтернет-банкінгу.

У процесі здійснення розрахунків електронними грошима у системах банківські рахунки використовуються тільки при введенні/виведенні з системи грошей. При цьому використовуються не карткові або поточні рахунки користувачів, а консолідований банківський рахунок емітента електронних грошей. Традиційні гроші при емісії електронних грошей зараховуються на консолідований банківський рахунок емітента. У разі пред'явлення електронних грошей для погашення традиційні гроші списуються з консолідованого банківського рахунку емітента. Ще однією поширеною помилкою є зарахування до електронних грошей авансованих одноцільових

карт, наприклад, подарункової карти, паливної, телефонної картки і т.д. Використання такого платіжного інструменту не належить до нового платежу. Лише в момент поповнення карти або ж в момент покупки і здійснюється реальний платіж. Використання такої карти є простим обміном інформації про спожиті послуги або товари і не породжує нових грошових потоків.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення [10].

Так, оборотоздатність електронних грошей є обмеженою. Як зазначає Н.В. Вороніна, це випадки, коли закон встановлює порядок, за якого певні види об'єктів цивільних прав можуть належати лише певним учасникам обороту або можуть включатися в обіг лише за спеціальним дозволом. Під час обмеження оборотоздатності придбання та відчуження відповідних категорій речей допускається лише в особливому порядку, що стосується осіб, які мають право здійснювати операції з такими речами (ліцензування), або властивостей самих цих речей (сертифікація). Відомості про об'єкти, що підлягають ліцензуванню чи сертифікації, публікуються [11, с. 131].

Таким чином, виключно фіатні електронні гроші можуть бути об'єктом цивільних прав за законодавством України, що означає те, що емітовані електронні гроші підлягають обміну на національну валюту за курсом один до одного.

На законодавчому рівні термін «електронні гроші» закріплено у вищезазначеному законі у п. 15.1. ст. 15, де зазначено, що одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Однак це законодавче закріплення не дає нам змоги здійснити класифікацію електронних грошей як об'єкта цивільних прав.

Щодо теоретичного визначення електронних грошей, то класичним є підходи Б. Коена та К. Фрідмена (С. Freedman), які зазначали, що електронні гроші, на відміну від платіжних систем, є еквівалентом грошової вартості, заздалегідь сплачених емітенту, що зберігається на цифровому носії, за допомогою якого їх власник здійснює операції за рахунком. Таке використання електронних грошей як платіжного засобу може здійснюватися без безпосередньої участі банку у процесі здійснення транзакцій банку. Тому електронні гроші є новим інструментом, що поєднує в собі ознаки фінансово-кредитних та технічних інструментів [12, с. 16].

У зв'язку з відсутністю досліджень у цьому напрямі пропонуємо здійснити класифікацію електронних грошей як об'єкта цивільних прав:

1) за критерієм рухомості – є рухомих майном, оскільки можна вільно переміщувати у просторі без втрати їх цільового призначення;

2) за критерієм поділу – є подільною річчю, оскільки після поділу електронні гроші можуть виконувати свої функції;

3) за критерієм визначеності – електронні гроші є річчю, що визначена родовими ознаками, оскільки останні мають ознаки, властиві усім речам того ж роду, та вимірюється числом, вагою, мірою та є заміною;

4) за критерієм споживності – є споживними, оскільки, тільки витрачаючи електронні гроші, можна використовувати.

Говорячи про ознаки електронних грошей, варто зупинитися докладніше на аналізі розмежування понять інтересу і потреби як окремих ознак об'єкта цивільних прав, що виділяються в юридичній науці. На думку В.Н. Лаврієнко [13, с. 65] і Д.І. Челнокова [14, с. 5], до змісту поняття інтересу входять потреби і способи їх задоволення.

Звісно ж, що для електронних грошових коштів характерні такі ознаки об'єкта цивільних прав, як наявність інтересу з боку особи, який виражається в такому:

- з електронними грошима можна пов'язувати своє уявлення про успіх;
- електронні грошові кошти потрібні особі і корисні для неї, оскільки при їх використанні можна задовольняти духовні, соціальні, економічні потреби;
- еволюція суспільства, цивільного обороту зокрема, доводить, що готівкові гроші, грошові кошти, електронні грошові кошти виступають зручним уніфікованим засобом оцінки товарів та послуг [15, с. 93].

Важливо підкреслити, що, володіючи всіма властивостями традиційних форм грошей, електронні гроші мають низку унікальних рис, серед яких, зокрема, універсальність та гнучкість їх використання. Йдеться про те, що електронні гроші однаково ефективно функціонують як у традиційному, так і в електронному та мобільному сегментах сучасної економіки. Іншими словами, це принципово нова, особлива форма грошей, а відрізняються від традиційних форм не тільки своїми технологічними характеристиками, але і сутнісними властивостями.

Така гнучкість визначається саме технічною природою електронної форми звичних для нас речей. Головною перевагою саме електронних грошей як засобу платежу є можливість їх переведення в матеріальну форму, а також переведення матеріальної форми в електронну.

Висновки. Таким чином, електронні гроші є об'єктом цивільних прав, а саме річчю, у зв'язку із чим можна визначити певні класифікаційні ознаки. Так, електронні гроші:

- є рухомим майном;
- є подільною річчю;
- визначені родовими ознаками;
- є споживними;
- перебувають у нематеріальній формі.

За правовою природою електронні гроші поділяються на «титульні знаки» та традиційні гроші в електронній формі.

До істотних ознак електронних грошей, що характеризують їх загалом, пропонуємо зараховувати ознаки, за якими електронні гроші – це:

- переважний фінансовий продукт;
- фінансовий інструмент, розмір емісії якого, як правило, не перевищує розміру отриманої передоплати;
- безвідсоткові зобов'язання їх емітента (подібно до готівкових грошей, що випускаються центральними банками, електронні гроші не передбачають виплати відсотків своїм власникам);
- платіж електронними грошима є остаточним (одержувач електронних грошей більше не має вимог до платника);
- здебільшого знеособлений фінансовий продукт, що є платіжним засобом на пред'явника;
- це фінансовий інструмент, який не потребує для проведення транзакцій використання банківських рахунків;
- платіжний засіб, який приймається як засіб платежу іншими економічними суб'єктами, ніж емітент;
- грошова вартість безпосередньо фіксується на інформаційному носії (відсутня прив'язка до якогось рахунку в кредитних установах), що перебуває у володінні власника цих грошей;
- емісія електронних грошей є особливим видом фінансової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Верес І.Я. Поняття та ознаки електронних грошей. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 15–19.
2. Барабан Л.М. Електронні гроші: можливості, тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Фінансовий простір*. 2014. № 3. С. 10–15.
3. Рішення Ленінського районного суду м. Кіровограда від 31 жовтня 2014 року. Справа № 405/8727/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень.
4. Рішення Господарського суду Київської області від 24 квітня 2014 року. Справа № 911/1355/13. Єдиний державний реєстр судових рішень.
5. Руденко В. WebMoney стала на облік. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/351917/webmoney-stala-na-oblik>.
6. Рішення Ленінського районного суду м. Миколаїв від 03 листопада 2016 року. Справа № 489/7730/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень.
7. Рішення Апеляційного суду Київської області від 10 березня 2015 року. Справа № 357/17222/14-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень.
8. Афоніна С.В. Електронні гроші : навч. посібник. СПб, 2008. 256 с.
9. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей. *Вісник НБУ*. 2004. № 11. С. 10–14.
10. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
11. Вороніна Н.В. До питання оборотоздатності об'єктів цивільних прав. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 6. С. 131–133.
12. Проценко А.Т. Правове регулювання обігу електронних грошей в Україні : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 202 с.
13. Лоцилин В.С. Правовая природа электронных денежных средств. *Экономика и бизнес*. 2013. С. 54.
14. Лавриненко В.Н. Интересы как категория исторического материализма. *Вестник Московского государственного университета. Серия «Философия»*. 1964. № 1. С. 65.
15. Хрусталева А.В. Правовая природа электронных денежных средств и их место среди объектов гражданских праа. *Вестник Арбитражного суда Московского округа*. 2015. № 2. С. 90.